

10. *Методичні вказівки для авторів та редакторів “Історії Академії наук Української РСР”* — К., 1965.
11. *Соловей Д.* Українська наука в колоніальних путях. — Нью-Йорк, 1963. — 276 с.
12. *До аналізу залучені всі вітчизняні видання, що вийшли друком з 1930 по 1991 рр. під грифом Академії наук УРСР.*
13. *Історія Академії наук України (1918 — 1993).* — К., 1994. — 324 с.
14. *Всеукраїнська Академія наук. Звідомлення за 1921 р.* — Берлін, 1923. — 76 с.
15. *Палладін О. В.* Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1919–1944. — К., 1944.
16. *Полонська-Василенко Н. Д.* Українська академія наук: Нарис історії. — К., Наукова думка, 1993. — Ч. 1.

С. Л. Овсієнко

ЗДОБУТКИ НРУ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 1999 РОКУ ЯК НАСЛІДОК РОЗКОЛУ В ЙОГО ЛАВАХ

Українська інтелігенція бере активну участь у політичному житті країни: обговорює та аналізує законопроекти та рішення державних органів влади, висловлює свою думку, створює різні політичні організації для позитивного впливу на суспільно-політичні процеси в державі, реалізації власних політичних цілей. Політичний імідж партії залежить від багатьох чинників, в тому числі від наявності достатньої кількості висококваліфікованих представників інтелектуальної еліти держави. Щоб реалізувати свою програму, політична партія мусить потрапити до владних структур. Це можливо зробити завдяки перемозі у президентських чи парламентських виборах.

До недавнього часу лідер націонал-демократичного табору — Народний рух України від початку свого існування брав активну участь у тих чи інших виборах, практично завжди ставлячи завдання перемогти. Для дослідника цікавим було зупинитися на аналізі участі розколотого Руху у президентських виборах 1999 р., оскільки дана проблема пов'язана з дисертаційним дослідженням автора “Розкол Народного руху України в 1999 р. та його наслідки”.

Така проблема в загальному вигляді ще не аналізувалася в історіографії. Проте окремі її аспекти: проблема висування Рухом

претендентів в кандидати у Президенти, проблема єдиного кандидата від націонал-демократичних сил на президентських виборах 1999 р., проблема розколу та участі Руху у президентських виборах та деякі інші, були в деякій мірі проаналізовані в науковій літературі, наприклад, в роботах, які уклав Г. Васишлин, “Якщо не я, то хто ж?...” та “Я б обрав життя, яке прожив...” Але дослідження в них велися без ґрунтовних наукових висновків [1; 2]. Власну точку зору щодо виборчої політики Руху напередодні президентських виборів 1999 р. подає в своїй публіцистичній роботі “За справедливу Україну” С. Хмара [3].

Таким чином, автор статті намагається ретельніше, спираючись на зазначені вище праці дослідити та проаналізувати, використовуючи джерельну базу, президентську виборчу кампанію Руху до та під час розколу, акцентувати увагу на вплив розколу на результати президентських виборів для НРУ та націонал-демократичних сил загалом, зробити об’єктивні висновки.

29 березня 1998 р. в Україні відбулися парламентські вибори, на яких Рух зайняв друге місце за кількістю депутатів, котрі потрапили до парламенту.

Ще не завершилося обговорювання перипетій зазначених виборів, як перед Рухом постала проблема підготовки до виборів Президента, котрі мали відбутися восени 1999 р.

30–31 травня 1998 р. відбувся VII з’їзд НРУ, на якому голова НРУ В. Чорновіл повідомив, що на президентських виборах Рух вперше висує власну кандидатуру або підтримає висування від усіх об’єднаних націонал-демократичних сил. На запитання: “Чи має Рух намір підтримати Л. Кучму?” — лідер партії сказав, що неможливо одночасно підтримувати і свого кандидата, і Л. Кучму [1, с. 97].

Проте, як повідомляє О. Кулик, свого часу В. Чорновіл зробив самотійну заяву, що “президентські вибори — не наше весілля” [4].

Восени 1998 р. в партії точилися дискусії щодо претендента на кандидата в Президенти від Руху: В. Чорновіл вважав Г. Удовенка (колишній міністр закордонних справ) тим, котрий мав стати об’єднуючою кандидатурою для всіх націонал-демократичних сил; Г. Філіпчук (член фракції НРУ у Верховній Раді) запропонував на вибори формулу: “Голова Руху плюс кандидат в Президенти”; частина крайових організацій Руху вбачала Ю. Костенка (колишній

міністр екобезпеки) цим кандидатом; пропонував себе на дане місце Б. Бойко (колишній голова облради та облдержадміністрації Тернопільщини); інші крайові організації хотіли бачити кандидатом у Президенти лідера партії.

Дискусії відбувалися на тлі важкої внутрішньої ситуації в НРУ: розпочалося перегрупування сил довкола двох центрів тяжіння (“опозиція”, неформальним лідером якої був Ю. Костенко, та прибічники В. Чорновола), проміжним результатом якого став 1-й (12–13 грудня 1998 р.) етап ІХ з’їзду Руху.

На з’їзді голова НРУ прочитав доповідь “Про напрямки подальшої діяльності НРУ в контексті майбутніх президентських виборів”, в якій виклав свою точку зору щодо президентських виборів, кандидата у Президенти від Руху, кандидатур Ю. Костенка та Б. Бойка. Він обґрунтував потребу висувати саме Г. Удовенка на місце претендента в кандидати у Президенти, який у союзі з лідером мав стати кандидатом для продовження переговорів з іншими політичними силами. Щодо кандидатур Ю. Костенка та Б. Бойка, то вони, на його думку, не підходять, оскільки першого використовували певні сили для створення коаліції у фракції та у партії, а другий як галичанин, якого Україна ще не дозріла обирати, незручний для угодження з іншими партіями [5, с. 560-561].

ІХ Збори НРУ прийняли ухвалу “Про участь НРУ у виборах Президента України в 1999 р. та визначення претендента в кандидати від НРУ”, з якої можна дізнатися, що у президентський маршфон вступив тандем “Чорновіл — Удовенко” [6].

Підтримувати зазначений тандем погодилася партія “Реформи і порядок”, яка об’єдналася з Рухом в блок.

Рухівці, що підтримували на з’їзді Ю. Костенка, програли, але зголосилися підтримувати рішення ІХ з’їзду НРУ та агітувати за них.

Але президентська виборча кампанія Руху була зірвана. Цей процес почався з того, що “опозиція” не дотримала свого слова і почала публічно розголошувати свою незгоду щодо рішення ІХ з’їзду Руху, заявляючи, що Г. Удовенко, який з 16 січня 1999 р. був єдиним претендентом в кандидати у Президенти, буде непрохідною постаттю. Наступним ударом по виборчій кампанії Руху став початок розколу в партії (19 лютого 1999 р.).

Обидві протиборствуючі сторони готувалися до проведення з'їздів. Одразу почалася боротьба за з'ясування легітимності проведення того чи іншого з'їзду.

Перед X позачерговим з'їздом “опозиція” планувала визначити єдину кандидатуру на президентські вибори від націонал-демократичних сил, адже кандидат від Руху Г. Удовенко залишився з В. Чорноволом. Провід, більшість членів якого становила “опозиція”, заявив про підтримку попереднього рішення з'їзду про кандидатуру на виборах, хоч Г. Удовенко і проігнорував запрошення Проводу. Г. Філіпчук зазначав, що Г. Удовенка поважає, але ця кандидатура навряд чи об'єднає і Рух, і націонал-демократичні сили загалом [7].

28 лютого 1999 р. “костенківці” провели X позачерговий з'їзд НРУ, на якому широко звучала ідея об'єднання всіх демократичних сил правого спектру: потенційні союзники Руху намагалися запропонувати свою платформу об'єднання [8].

На форумі прізвище кандидата в Президенти чітко не називалося.

7 березня 1999 р. відбувся 2-й етап IX Зборів НРУ, на якому було підтверджено рішення 1-го етапу IX Зборів щодо кандидатури Г. Удовенка [9].

На з'їзді В. Чорновіл зазначив, що кандидатура Г. Удовенка була дуже небажаною для тих кандидатів, які планували відколоти частину правого електората та для тієї частини рухівської опозиції, яка мала свої наміри стосовно президентських виборів. На його думку, якщо “опозиції” не вдалося висунути піддатливішого кандидата, то вона вирішила унеможливити рухівську виборчу кампанію взагалі [10].

В. Чорновіл був проти трансформації єдиного кандидата від націонал-демократичних сил на кандидата від демократичних, так як у такому випадку ним могли бути і Є. Марчук, і П. Лазаренко, і О. Мороз [11].

Голова НРУ висловив думку, що Ю. Костенко абсолютно непрохідна кандидатура, а також те, що у середовищі “опозиції” були такі, що орієнтувалися на Є. Марчука, Л. Кучму та О. Мороза. Але, за його словами, найсильніша кандидатура — це Г. Удовенко [12].

Після зазначеного з'їзду В. Чорновіл та його частина Руху розгорнули діяльність з підтримки свого кандидата. Але вона проходила паралельно з подіями, що були пов'язані з розколом в партії.

В. Чорновіл та Г. Удовенко їздили по місцевих організаціях Руху, вирішуючи одразу дві проблеми: 1) проблему розколу; 2) проблему виборчої стартегії. Під час одної з таких поїздок в автокатастрофі трагічно загинув В.Чорновіл (25 березня 1999 р.).

Вважалося, що смерть В.Чорновола, як не прикро, стане каталізатором для вирішення всіх проблем між обома частинами Руху, приведе до їх об'єднання, а, отже, до спільного проведення виборчої кампанії. Але цього не сталося: Мінюст України визнав легітимним з'їзд "чорноволівців", а з'їзд "костенківців" — ні.

30–31 березня 1999 р. Провід (ЦП) "легітимного" Руху провів засідання, на якому в. о. голови партії був обраний Г. Удовенко [13].

З цього часу виборча кампанія обох частин НРУ перебувала під впливом такого явища як розкол, який перекинувся в крайові організації. Продовжувалося з'ясування стосунків між керівними органами обох частин ("костенківці" направляють в суди апеляцію щодо невизнання Мінюстом легітимності їх з'їзду).

"Легітимний" Рух чекав проведення наступного з'їзду у травні 1999 р. На ньому повинно було відбутися остаточне затвердження кандидатури Г.Удовенка як голови НРУ та претендента в кандидати у Президенти.

"Нелегітимний" Рух, навпаки, на черговому засіданні Ради голів державницьких націонал-демократичних партій України (30 березня 1999 р.) виступив з пропозицією визначення спільного кандидата в Президенти від цих сил [14].

В квітні ЦП "нелітимного" Руху рекомендував висунути кандидатом у Президенти свого лідера Ю. Костенка. Як повідомляла Інтерфакс-Україна, "костенківці" продовжуватимуть переговори з правоцентристськими партіями щодо підтримки єдиного кандидата, котрий міг протистояти як лівим, так і тодішній законодавчій владі [15].

Виборча кампанія обох частин НРУ переривалася різними судовими інстанціями, які для вирішення легітимності того чи іншого з'їзду зупиняли юридичне існування обох частин партії. За цей час жодна сторона не мала права висувати претендентів на президентські вибори. Так зробив Київський міський суд, а недовзі і Верховний Суд України.

12 травня лідери НДП А. Матвієнко та однієї з частин НРУ

Ю. Костенко підписали декларацію про наміри розпочати переговори зі створення коаліції демократичних сил, до якої, за словами Ю. Костенка, могли б приєднатися НРУ (Удовенка) та ПРП [16].

14–15 травня в Україні відбулася хвиля партійних з'їздів.

На Х Зборах НРУ Г. Удовенко заявив, що Рух буде йти власним шляхом на президентських виборах [17]. З'їзд висунув голову НРУ Г. Удовенка претендентом в кандидати у Президенти.

На XI з'їзді “нелегітимного” Руху претендентом на посаду Президента був висунутий Ю. Костенко (до речі, на голосуванні були кандидатури його та Г. Удовенка). Крім цього, зважаючи на можливі правові проблеми реєстрації, Ю. Костенко був висунутий і зборами виборців [18]. Так і сталося, оскільки Верховним Судом 30 червня було прийняте рішення щодо невизнання легітимності Х позачергового з'їзду НРУ [19].

Проблема об'єднання двох частин НРУ турбувала націонал-демократів. Всі вони орієнтувалися на Рух, про що засвідчила велика кількість їх представників, присутніх на рухівських з'їздах. Проте намагання “примирити” Рух і врятувати ситуацію з націонал-демократією виглядали не надто реальними.

Ю. Костенко вважав, що на ці вибори вже не вийде зібрати націонал-демократів під один прапор, хоча після висунення кандидатів переговорний процес міг бути продовжений [20].

Г. Удовенко не бачив собі альтернативи й запевнив, що йтиме до переможного кінця.

О. Лавринович сказав, що окремо Рух вибори програє [21].

Переговори націонал-демократів продовжувалися, але їхня впевненість щодо об'єднання та висунення єдиного кандидата далі декларацій не йшла. Брالی участь у переговорах “костенківці” (фактично у всіх) та “удовенківці” (спочатку).

24 травня НРУ (У) звернувся до націонал-демократів з пропозицією об'єднання на базі політичного блоку НРУ та ПРП [22].

Деякі представники демократичних сил заявляли, що кандидатури Г. Удовенка та Ю. Костенка на виборах — 1999 непрохідні, тому демократичні сили мали ставити на Л. Кучму та Є. Марчука.

У липні 1999 р. Центрвиборчком офіційно затвердив Ю. Костенка та Г. Удовенка кандидатами в Президенти: першого — від зборів виборців, другого — від НРУ. Обидва кандидати розпочали

передвиборчі зустрічі з громадськістю та пресою. Г. Удовенко у своїх промовах справляв бліде враження, оскільки в його твердженнях була відсутня чітка позиція щодо діючої влади та невизначеність у підходах до вирішення соціально-економічних проблем. Щодо коаліції націонал-демократів та висунення єдиного кандидата Г. Удовенко заявив, що не могло бути й мови про подібну коаліцію. На запитання про готовність штабу Ю. Костенка об'єднатися з демократами напередодні виборів, він відповів, що був в принципі не проти об'єднаних зборів демократів, які мали відбутися 2 серпня, але за умови лідируючої ролі його частин Руху.

4 вересня 1999 р. співголова Всеукраїнського об'єднання демократичних сил “Злагода”, прем'єр-міністр України В. Пустойтенко заявив аби лідери обох частин НРУ та Партії зелених України зняли свої кандидатури на президентських виборах, оскільки повинен був бути один кандидат від демократичних сил — це Л. Кучма [23]. Всі відмовилися.

31 жовтня 1999 р. відбувся 1-й етап виборів, який засвідчив про повну поразку Руху. За Г. Удовенка проголосувало 1,22% виборців, а за Ю. Костенка — 2,17% [24].

Таким чином, президентські вибори засвідчили всю слабкість Руху та всього націонал-демократичного табору. Причинами такого результату для Руху стало: 1) розкол в партії, в результаті чого обидві частини займалися більше проблемами з'ясування стосунків один з одним як в крайових організаціях Руху, так і в судах; 2) рухівські кандидати не змогли б перемогти поодиноці так як, за висловлюваннями різних аналітиків та політиків, були “непрохідними”; 3) вони не змогли б перемогти і разом, оскільки, по-перше, постійно звинувачували один одного в період виборчої кампанії; по-друге, навіть єдиний Рух не міг перемогти, оскільки за останні роки багато втратив як в іміджі, так і серед власного електорату; по-третє, в суспільстві через ЗМІ набула розголосу теза про “червону загрозу”, альтернативою якій був лише Президент Л. Кучма.

Ці вибори програв і Рух, і націонал-демократичний табір. Націонал-демократи та Рух могли б перемогти лише у випадку їх об'єднання та висунення єдиного кандидата від цих сил, але вони вкотре не змогли це зробити, бо цьому заважали: по-перше, амбітність, принциповість та зверхність лідерів правого табору, в тому числі

і представників Руху (особливо “удовенківської” частини, яка продовжувала гегемоністськи ставитися до інших, не бажаючи розглядати інші кандидатури, крім власної); по-друге, розкол Руху, так як поява на політичній арені фактично двох рухівських партій сплутала всі задуми, адже важче стало домовлятися і визначитися з ким співпрацювати (причина — судові з’ясування); по-третє, “червона загроза” та підтримка Л. Кучми як єдиного реального кандидата, що міг протистояти цій загрозі (офіційна думка влади та провладних ЗМІ). Розмови націонал-демократів далі декларацій не пішли. На виборах частина з них підтримала рухівських кандидатів, частина — Є. Марчука (радикальніші, які не бажали бачити при владі Л.Кучму), а близько 20 партій даного напрямку — Л. Кучму (через вищезазначені причини, а також, можливо, через страх залишитися без фінансової підтримки).

Після виборів Президента України в житті Руху та всього націонал-демократичного табору розпочався новий етап, під час якого до наступних парламентських виборів у 2002 р. потрібно було зробити правильні висновки. Для Руху — це подолання наслідків розколу: об’єднатися, збільшити електорат, підвищити політичний імідж, згуртуватися з націонал-демократами.

Для наступних досліджень варто звернути детальнішу увагу на аналіз проблем стосунків розколотого Руху та націонал-демократів напередодні виборів-1999, дослідити вплив результатів даних виборів на подальшу ситуацію в коліс “єдиному” Русі та інше.

Література:

1. *Якщо не я, то хто ж?..* // Вячеслав Чорновіл. Політика та правда життя/ Уклав Г. Васишин. — К.: Аверс, 1998. — Ч.2. — 124 с.
2. *Я б обрав життя, яке прожив...* // Вячеслав Чорновіл. Політика та правда життя/ Уклав Г. Васишин. — К.: Аверс, 1999. — Ч.3. — 138 с.
3. *Хмара С.* За справедливу Україну. — К.: Інститут національного державознавства, 1999. — 112 с.
4. *Кулик О.* Хто й по що з іменем Чорновола // День. — 1999. — 13 травня.
5. *Чорновіл В.* Пульс української незалежності / Під ред. С. Головка. — К.: Либідь, 2000. — 624 с.
6. *Ухвала IX Всеукраїнських Зборів НРУ “Про участь НРУ у виборах Президента України в 1999 р. та визначення претендента в кандидати від НРУ” (13 грудня)* // Поточний архів Миколаївської крайової організації НРУ.

7. *Якубенко В.* Рух піде “у владу” і без Чорновола? // День. — 1999. — 23 лютого.
8. *Коробова Т., Гаврилова І.* Рух Руху: від партії особистості — до партії особистостей // День. — 1999. — 2 березня.
9. *Ухвала IX Всеукраїнських Зборів НРУ “Про єдину кандидатуру від НРУ на виборах Президента України” (7 березня 1999 р.)* // Архів Центрального Проводу НРУ.
10. *Доповідь В. Чорновола на IX Всеукраїнських Зборах НРУ (7 березня 1999 р.)* Про кризову ситуацію в НРУ // Там само.
11. *Там само.*
12. *Білкей В.* Що відбувається в Русі? // Народна газета. — 1999. — березень. — № 10.
13. *Ухвала ЦП НРУ* Про обрання виконуючим обов’язки Голови НРУ Г. Удовенка // Архів Центрального Проводу НРУ.
14. *Щодо перспектив консолідації правоцентристських сил: події, версії, оцінки* // Тижневий інформаційно-аналітичний огляд. — 1999. — 28 березня — 3 квітня.
15. *Від кожного Руху — по кандидату* // День. — 1999. — 20 квітня.
16. *Правоцентристські партії: чим закінчиться пошук узгодженого кандидата?* // Там само. — 1999. — 9 — 15 травня.
17. *Доповідь в. о. голови НРУ Г. Удовенка на X Всеукраїнських зборах НРУ (14 травня 1999 р.)* // Архів ЦП НРУ.
18. *Шульгач Т.* “Переговорний процес” у нацдемів закінчиться після виборів? // День. — 1999. — 18 травня.
19. *Шульгач Т.* “Невизнаний” Рух продовжить “юридичну боротьбу” // День. — 1999. — 3 липня.
20. *Шульгач Т.* “Переговорний процес” у нацдемів закінчиться після виборів? // День. — 1999. — 18 травня.
21. *Там само.*
22. *Звернення НРУ “Об’єднуймося, побратими!” (24 травня 1999 р.)* // Архів ЦП НРУ.
23. *Скрябін Д.* Прем’єр сказав Руху: треба! // День. — 1999. — 4 вересня.
24. *Попередні підсумки виборів Президента України 31 жовтня 1999 року* // Архів МКО НРУ.